

Kedves Szüleitek bizonyára el-elbeszélgetnek nektek a világháborúról s következményeiről. Mit jegyeztél meg ebből, H.? (A fájdalmas trianoni megcsonkításon és szörnyű veszteségeinken kívül csonka hazánkban is nagyon elhatalmasodott a bűnözés, akárcsak a XI. században. Ez ellen a rögtönítélő bíróságokkal védekeztünk. Gazdasági téren termelésünk nagyon megcsappant, pénzünk pedig elvesztette értékét. Hála azonban Kormányzó Urunk bölcs vezetésének, kormányaink gazdasági bajainkat orvosotlák, a mult hónapban pedig vágyaink, reményeink egy része — határtalan örömünkre — már teljesedett. Minden okunk megvan arra, hogy higyjünk Magyarország fel-támadásában. —

III. Begyakorlás.

Hogy a XI. század eseményeit még jobban áttekinthessük, készítsük el a század kortábláját! (Lásd az előbbi oldalt.)

K. Bedekovich Lajos.

Környezethatások jelentősége a gyermek életében.*

Kedves Hallgatóim! — Akik most itt együtt vagyunk, szülők és tanárok egyaránt, azért gyűltünk össze, mert van valami közös beszélni valónk. Van valami közös gondunk, aggodalmunk és reménységünk s ez a ránk bízott drága kincs: a gyermek. Az ő sorsa, az ő boldogulása Isten után a mi kezünkben van. Ki ne érezné ezért a felelősséget? Mindnyájan érezzük. Hiszen azért van a szülői gondoskodó szeretetnek minden meg nyilvánulása, ezért az iskola céltudatos nevelő munkája s ennek a bizonyítéka az is, hogy itt együtt vagyunk.

Mi, akik naponta figyelemmel kísérjük, látjuk gyermekeinket, lehetetlen észre nem vennünk, hogy ezerféle hatás alakítja folytonosan lelküket, magatartásukat. — Szándékosan mondtam ezt: alakítja. A hatásoknak u. i., melyek a gyermeket érik, két nagy csoportja van. Az egyik csoportba tartoznak azok, amelyeknek határozott céljuk: a nevelés. Tervszerűek. Az a feladatuk, hogy neveljék a gyermeket, tehát őket a jó, a szép felé előbbre vigyék, segítsenek megközelíteni az eléjük kitűzött ideálokat (hogy ideálokat tűzünk eléjük, már az is nevelő hatás). Ilyen pl. az oktatás, ilyen lehet a jutalmazás, vagy büntetés, ilyenek a gyermekek számára írt olvasmányok. A nevelő hatásoknak az eredménye mindig fejlődés, előbbrejutás.

* Elhangzott egy szülői értekezleten a gyakorló polgári iskolában.

Há pl. egy gyermektől következetesen megkívánja az édesanyja, hogy este, mielőtt lefekszik a ruháját gondosan, egyhelyre rakja, ez tervszerű, nevelő hatás. S az eredmény az, hogy a gyermekből rendszeres ember lesz.

A hatások másik nagy csoportjába azok tartoznak, melyek nem tervszerűek, nincs határozott céljuk, sem feladatuk, csak a véletlen hozza őket. Ilyen pl. az a sok benyomás, mely az utcán, villamoson, moziban, társaságban, az otthoni élet ezerféle változatában éri a gyermeket. Ezek jöllehet nem tervszerűek, mégis alakító erővel bírnak. Pl. megtanulja a gyermek, hogy segítsen a szegényen, mert látja, hogy a járó-kelők alamizsnát adnak a kéregetőnek. Látja, hogy a villamoson felállt valaki, mert egy öreg ember szállt föl és már nem volt helye. Legközelebb ő is így tesz. A moziban látott egy tanulságos filmet. Otthon valami ünnepi alkalom van, pl. születésnap, a család egyik tagja ajándékokat kap, megtanulja ő is, hogy hogyan lehet örömet szerezni másnak. Olyan alkalmak, ezek amelyek nem azért készültek, hogy valamely ismeretet, vagy szokást rögzítsenek a gyermekek lelkében, ezeket csak bizonyos helyzetek hozzák magukkal és alakítják a gyermek lelkét. Sokszor igen értékesek ezek az alkalmak, talán aprócska hatások. Sajnos azonban, a tervszerűtlen hatások nem mind ilyenek. Vannak olyanok — és talán ezek vannak többen — amelyek semmi jót nem eredményeznek. Sőt ellenkezőleg. A gyermek pl. csúnya szavakat kezd használni, mert hallott olyanokat az utcán, vagy akár egy iskolatársától. Megpróbál hazudni, mert látta, hogy valakinek haszna volt abból, hogy nem mondta meg az igazat. Látott egy olyan plakátot, vagy mozi-darabot — ami esetleg éppen a tanulságos filmet előzte meg — amelynek a káros hatását rögtön nem is látjuk, mert nem nyilvánul meg, de megfertőzte a lelkét. Otthon azt látja, hogy a családtagok közül valaki mindig türelmetlen és ideges, ha nem úgy történik valami, ahogy ő akarja.

Se szeri, se száma azoknak a hatásoknak, amelyek folytonosan érik a gyermeket s amelyek nyomot hagynak a lelkén. Ki tudná mind ellenőrizni? Ki tudná megváltogatni és csak azoknak kitenni gyermekét, amelyeket jónak tart? Ma, amikor már olyan korán önállóságához szoknak a gyermekek, jönnek-mennek a városban, még hosszabb uazásokat is tesznek egyedül, bevásárlásaikat jórészt maguk végzik el s így az élet a maga sokféle színével, hangjával, durva, vagy símogató érintésével állandóan alakítja kis lelküket. Alakítja néha úgy, ahogy szeretjük, néha meg úgy, hogy megborzadunk tőle. Sokszor olyan erős és tartós hatásúak ezek a tényezők, hogy megnehezítik, vagy néha megakadályozzák akár a szülők, akár az iskola tervszerű nevelői munkáját is.

Természetesen a veszély nem olyan nagy, hogy ne lehetne

ellene védekeznünk. Mitahogy az ember testét védőoltásokkal biztosítják a ragályos betegségek pusztítása ellen, úgy a gyermek is kaphat olyan indításokat már a szülői házból s olyan útmutatást itt az iskolában, hogy minél kevésbé legyen fogékony a rosszalakító hatások iránt, sőt később tudatosan kerülje is azokat.

A hivatásos nevelők sokat beszéltek és írtak már a tervszerű, határozottan nevelői célzatú hatásokról. Beszéljünk mi most azokról, amelyeket mint már említettem a váratlan alkalmak teremtenek. S beszéljünk róluk azért, mert ezek sem kevésbé jelentősek gyermekeink fejlődésében.

A tervszerűtlen hatások néha erősen befolyásolják a gyermek erkölcsi felfogását. Néha hosszasabb-rövidebb ideig foglalkoztatják értelmi világát. Engem az érdekelt, hogy a hatások, amelyek lépten-nyomon érik a gyermeket miként hatnak érzelmi világára, tehát hogyan alakítják a kedélyét. Hogy az utóbbiakat kiemelem a tervszerűtlen hatások tömegéből, ezt azért teszem, mert a kedélyállapot rendkívül befolyásolja az ember munkakedvét, munkateljesítményét, sőt egész világnézetét. Ezért van az, hogy amikor rózsaszínnel látjuk a világot jobban megy a munka és nem tudunk úgy dolgozni, ha feketén látunk mindent magunk körül. Így vagyunk ezzel mi felnőttek, s így van ez a gyermeknél is. Sőt talán még inkább, mert nála még nincs szó önuralomról, vagy önfegyelmzésről, a benyomások hirtelen váltanak ki valamilyen reakciót s ez rendszeren azonnal meg is látszik rajtuk. Az öröm azt a szerencsés lelkiyeállítottságot eredményezi, melyet a munkára való hajlandóság és a teljesítmény fokozására való törekvés tesz értékesé. A szomorúság ellenkezőleg: hanyatló munkakedvvel jár s az elvégzett munka eredmény tekintetében rendszeren nagyon szegény. A léleknek ezt a titkát megismerve igyekszünk mi itt az iskolában a gyermekek számára olyan örömforrásokat teremteni, amelyek már magukban hordozzák az előbb említett jó eredményeket. Hogy csak egy párat említsek: a szép épület tágas derűs helységei, a folyosókat díszítő virágok, mint külsőségek is arra valók, hogy a jókedvű munkához teremtsenek hangulatot. Egész tanítói eljárásunk, az egyes tárgyak tanításának módszere úgy van kidolgozva, hogy az ismeretszerzést az eközben szereshető örömök tegyék könnyűvé. Sokszor észre sem veszik a gyermekek, hogy az óra elmúlt, anynyira benneélnek és örülnek mindannak amire rájöttek, amit fölfedeztek s most már értenek, hogy kívánják és várják a folytatást. Egyszóval szívesen foglalkoznak a dolgokkal. Mindez azon a tapasztalaton és általános lélektani megfigyelésen alapszik, hogy a munkateljesítményt a kedélyállapot befolyásolja.

Egy kis vizsgálatral szerettem volna ezt a tapasztalatot

megerősíteni. Azt igyekeztem kutatni, hogy milyen természetű és milyen mértékű az az érzelmi hatás, amit a környezet gyakorol a gyermekek kedélyállapotára. Két kérdést intéztem hozzájuk. Az egyik így szólt: „Minek szoktál legjobban örülni akár az iskolai, akár az otthoni életben?” S a másik: „Mi szokott neked szomorúságot okozni?” A feleleteket írásban adták, nem kellett a nevet aláírni s így azt hiszem őszinte válaszokat kaptam. Ezek tanulmányozása közben, pár olyan jelenségre akadtam, amit talán a kedves szülőkkel sem lesz hiábavaló közölni.

A vizsgálat vázlatos eredménye a következő: A lányoknak örömet szerez az, ha valami ajándékot kapnak, az iskolában jól felelnek, vagy jó bizonyítványt kapnak s ezért megdicsérik őket. Örülnek a kirándulásnak, a szórakozásnak, ha játszhatnak, vagy segíthetnek valamit. De öröm nekik az is, ha otthon egészségesek, ha mások boldogok, ha szüleik nem haragszanak, ha ők öreget szerezhetnek másoknak. Szomorúságot okoz: ha kikapnak, ha az iskolában rosszul felelnek, ha akaratuk nem teljesül, ha igazságtalanság éri őket, ha a családban valami baj van, ha a szülők szomorúak, ha valaki beteg vagy meghal, szomorúságot okoz, ha nyomorúságot lának.

A fiúgyermekek válaszai is megegyeznek nagyjában ezekkel, csak gondolkozásmódjuk és más temperamentumuk miatt különböznek egy kissé: Örömet okoz nekik, ha jól felelnek, ha ajándékot kapnak, ha jó ebéd van, ha vendég jön. Örülnek a szórakozásnak, ha a nagyok jókedvűek, ha örömet szerezhetnek valakinek és örülnek a futball győzelemnek. Szomorúságot az okoz nekik: ha rosszul felelnek, ha akaratuk nem teljesül, ha kikapnak, ha elveszítenek valamit, ha igazságtalanság éri őket. Szomorúak, ha otthon betegség van, vagy valaki meghal.

Amint ezekből kitűnik, az örömet a gyermekben magában rejlő oka csak a játéknál van, vagy akkor, ha segíthet valamit, tehát dolgozik. A többi sok-sok öröm okozója a környezet. Olyan ok pedig ami szomorúságra indítaná, önmagában egyáltalán nincs, ez csakis a környezetből származik. Mégpedig a közvetlen környezetnek, tehát az otthonnak és az iskolának van leginkább szerepe abban, hogy kedélyvilágukat melyik érzés uralja. Ezt a látszólag természetes tényt azért szükséges kiemelni, mert ezzel nyer különös hangsúlyt az, hogy a közvetlen környezetből, tehát tőlünk függ az is, hogy örömforrásokat nyújtva mennyiben segítjük elő a gyermek munkakedvének és teljesítményének emelkedését, ami természetesen végsőkihatásként az eredményt is jobbá teszi, vagy pedig olyan hatások érik-e részünkről a gyermeket, amelyek kedvezőtlen lelkiállapotot teremtenek s ennek következményeként akadályozzuk őt a számára lehetséges kifejlődés útján.

A környezethatásoknak két csoportja van: 1. azok, ame-

lyeket a gyermek közvetlenül érez és 2) azok, amelyek közvetlenül nem őt, hanem a környezet valamely tagját, vagy tagjait éri s a gyermek csak ennek hatását, sokszor csak hangulatát éri és ennek örül, vagy ezalatt szenved.

A gyermek önmaga számára a legfontosabb. Mindennek nagy jelentősége van, ami vele történik. Ezért okoz legnagyobb örömet az, ha ajándékot kap s az okoz a legtöbbször szomorúságot, ha kikap valamiért. Ez úgy a fiúknál, mint a lányoknál, mind a négy osztályban uralkodó. Különbségek csak abban látszanak, hogy milyen ajándéknak örülnek: a kisebbek babának, játéknak, a nagyobbak könyvnek, új ruhának, fiúk biciklinek. De megható, hogy egészen kis ajándéknak is mennyire tud örülni a gyermek, pl. valami padlásról előkerülő gyöngyfűzérnek. A mai nehéz viszonyok között nem is lephetjük meg gyakran valami gazdag ajándékkal, de talán gondolhatunk arra, hogy nagy örömet szerzünk neki azzal is, ha valami igénytelen kis dologról azt mondjuk: ezt neked adom! Nem egy felelet hangzott úgy, hogy örül valami ajándéknak, amit már régen megígérték és nagyon várt, vagy szomorú amiatt, hogy nem kap meg valami régen ígért dolgot. Talán nem is gondolják meg sokszor a nagyok, hogy a gyermek minden szavukat mennivre komolyan veszi, különben nem tudom elképzelni, hogy fájdalmat okoznának neki a be nem váltott ígéretekkel.

Az is a leggyakoribb feleletek közé tartozik, hogy örömet okoz az, ha jól felelnek az iskolában, vagy szomorúságot az, ha rosszul sikerül a felelés. Ez is azért vált ki olyan erős érzelmi hatást, mert közvetlenül az ő személvét érintő dolog, a következménye is óra árul: jó bizonyítvány s az ezzel járó örömök (dícséret, jutalom) vagy rossz bizonyítvány s ezért megszégyenítés, büntetés. De az iskolában elért eredmény, örömet okoz egyeseknél azért is, mert munkájuk jutalmát a sikert látják benne. Ez különösen a felsőbb osztályos fiúk feleleteiből tűnt ki s ezzel párhuzamosan az is, hogy szomorúságot a sikertelenség érzése okoz. Az iskolában is igyekszünk azzal örömet szerezni, hogy nem fukarkodunk az elismeréssel, vagy dícséréttel már kis teljesítményért sem, különösen akkor, ha az a gyermek erejéhez képest eredménynek látszik, de még akkor sem, ha már csak a szándékot, vagy az erőt megfeszítő törekvést látjuk valamely cél eléréseért. Nagy örömet okoz a gyermekeknek a kirándulás, vagy egyéb szórakozás, mert vágnak a változatosság után. Itt az iskolában teremtünk is ilyen alkalmakat, kihasználva a velejáró jó hangulatot ismeretnyújtására is pl. a tanulmányi kirándulásokon. De szerezhetnek a szülők is azzal örömet gyermekeiknek, hogy néha kiviszik őket egy közel fekvő, de talán számukra még ismeretlen helyre. Ez igazán olcsó mulatság.

Nézzük most a környezethatásoknak azt a csoportját, amelyek nem közvetlenül érik a gyermeket, hanem csak közvetve, úgy, hogy megérik azt a hangulatot, melyet a környezetet ért hatások váltanak ki. Pl. a családfő hivatali kitüntetés, vagy előlépést kap s ezért mindenki örül. Vagy: a szülők között valami kis félreértés akadt s emiatt nyomasztó a légkör. Az indítóokot valószínű, egyik esetben sem tudja a gyermek, — különösen, ha legalább abban a szerencsés helyzetben van, hogy testvérei között, tehát neki megfelelő környezetben tölti az idejét — csak érzi azt a jó, vagy rossz hangulatot, melyet az előbb említett esetek előidézték. S ne gondoljuk, hogy ezek jelentéktelenek számára. — Természetesen, leginkább az otthoni életben fordulnak elő ezek a közvetett hatások, ahol több és változatosabb az események sora, mint itt az iskolában.

„Ha mindenki egészséges, ha a nagyok jókedvűek, ha otthon senki nem haragszik, ez az én legnagyobb örömöm“. Ezek és még hasonló feleletek azt mutatják, hogy a gyermek kedélyét milyen kedvezően befolyásolja, ha otthon minden rendben van. Határozottan vágyik is erre. Egyiknek pl. az okoz legnagyobb örömet; ha apjának sikerül valami. Mert érzi, tudja, hogy ezzel együtt jár valami jó hangulat, mindenki derült és vidám s ez az a légkör, amelyben az ő kis lelke is megkapja azt, amire szüksége van: a derút és jókedvet az ő feladatainak elvégzéséhez. Ugyanez az oka, hogy a legtöbb gyermek örül annak, ha vendég jön. Ez is változatosságot és rendszeren jó hangulatot teremt a családban. — De ilyen feleleteket is kaptam: nekem az okoz szomorúságot, ha otthon valami baj van, ha szüleim rosszkedvűek. Sőt egészen konkrét esetet is írt némelyik; „Ha ha kérdezek valamit, idegesen szólnak rám, ilyenkor én félrevonulok és azon szomorkodom, hogy milyen nehéz sorsa van az édesanyámnak“. Vagy megfordul még olyan képtelen gondolat is némelyik elkeseredett kis szívében, hogy azért türelmetlen hozzá az édesanyja, vagy édesapja, mert nem szeretik őt. Talán nem kell sokat beszélnem arról, hogy amilyen kedvezőek a gyermek számára az előző hatások, éppen olyan károsak az utóbbiak. Ha van valami, amit őt rövidebb, vagy esetleg hosszabb ideig lehangolja, annak mindig nyoma van a munkán, amit végeznie kell. Lanyhul a munkakedve, nem lelkesedik az elérhető jó eredményért s nem is tud olyan eredményt felmutatni, mint olyankor, amikor nyugodt légkörben, derűs, vidám környezetben végzi a feladatát.

Vajjon mi az oka, hogy ezt a kedvező feltételt, amint lát-szik, olykor nélkülözik a gyermekek? Felmerülhetnek olyan okok, amelyekről senki nem tehet. Ha pl. valami betegség miatt van levert hangulat a családban. Vagy gyakori az, hogy a mai nehéz megélhetési gondok szántanak mély redőket a szülők homlokára. Tudjuk, hogy különösen ez utóbbit lehetetlen-

ség is eltitkolni a gyermek elől s nem is lenne helyes, hadd tudjon meg ő is már most valamit abból, hogy az élet gondokkal jár, hiszen őt is az élet számára neveljük s ha kikerül, ne érje majd minden meglepetésszerűen. De vigyáznunk kell itt, hogy ne rakjunk túl sok terhet a gyermek gyöngye vállára, hogy ő is aggódó félelemmel osztozzon a szülők életgondjaiban, ezt még nem bírja el. — De vannak egyéb okok is, amelyek nyugtalan s a gyermekre nézve lehangoló légkört teremtenek és az előbbemlítettek kivülállanak. Talán valami kis félreértés a szülők között, egy elejtett megjegyzés valakire, vagy olyan események tárgyalása, amelyek a felnőtteket kellemetlenül érintették. Még sok olyan helyzet adódik a mindennapi élet zür-zavaros forgatagában, amelynek akarva, akaratlanul is szem és fültanúja a gyermek, de mind nagyon távol állnak a lelkétől s ha közel kerülnek hozzá, csak sebet ütnek rajta. Pedig hányszor kerülnek közel hozzájuk, mert mindig ott élnek a nagyok között és ők sajnos, olyan ritkán gondolnak arra, hogy megválogassák azt, amit mondanak és ahogyan mondják a gyermek előtt. Így gyakran érik észrevétlenül olyan hatások a gyermeket, amelyek nem jóváalakító erővel bírnak. Nem tervszerű, öntudatlan hatások, de feltétlenül nyomot hagynak a lelkén s valamilyen irányban befolyásolják alakulásukat.

Gyermekeink tervszerű nevelésének, teljes kifejlődésének a nyugodt, harmónikus otthoni élet a biztos alapköve. Ebben érzik ők jól magukat, s ha öntudatlanul is, de él bennük a vágy ezután. Ez magyarázza azt, hogy még ők maguk is igyekeznek hozzájárulni ahhoz, hogy környezetükben jó hangulat uralkodjék. Ezért szereznek apró örömeket szüleiknek, ezért örülnek egyrészt annak, ha jó bizonyítványt vihetnek haza. Ha azt keressük, hogy mi az alapja a gyermek lelkében annak, hogy környezetében nyugodt és kellemes légkörre vágyik s néha még ő maga is igyekszik ehhez hozzájárulni ismét azt találjuk, hogy azért, mert a magával hozott életösszton mindig a lelki egyensúly fenntartására és helyreállítására törekszik. Ez elengedhetetlenül szükséges az ő fejlődéséhez, előbbrejutásához.

Mi is ezért élünk és dolgozunk mindnyájan. Sok szülő és iskolai nevelő valóban erőit megfeszítve, a legjobbat akarva végzi áldozatos munkáját és tervszerű hatásokat gyakorol a gyermekre, de talán nem mindig gondol arra, hogy azok a hatások, amelyek őt nem szánt nevelő hatásnak, azok is alakítanak, azoknak is van visszhangja a gyermek lelkében éppen úgy, mint a tervszerű hatásoknak. Amint látjuk, vannak olyan egészen észrevétlenül ható tényezők is, amelyek hozzájárulnak, vagy esetleg akadályozzák a becsületesen végzett nevelői munka jó eredményét.

Az előzőkben ismertetett jelenségek egy pár, a gyermek-

től nyert adat alapján mutatják, hogy milyen nagy jelentőségűek azok a tervszerűtlen hatások, amelyek a közvetlen környezet részéről érik őket.

Kis vizsgálatom eredményét azért hoztam a kedves szülők elé, mert a gyermek érdekében szülői háznak és iskolának együtt kell működnie. Mi pedig, iskolai nevelők, nemcsak magunk igyekszünk a gyermek kedélyállapotát az iskolai munkára kedvezővé tenni, hanem arra is vágyunk, hogy a szülői házzal való kapcsolatunk azzal is teljesebbé váljék, hogy ott olyan hatásokat és örömforrásokat kapjanak gyermekeink, hogy minden nap frissen, derűsen, teljes munkakedvvel jöjjenek ide az iskolába. — Csak így érhetjük el velük azt az eredményt, amit kitűztünk magunk elé, hogy t. i. mindegyik kifejlődhessen testileg és szellemileg a számára lehetséges és elérhető fokig.

Petrovay Ilona

Földrajz.

A jég koptató munkája.

(Tanítás a polgári fiúiskola IV. osztályában.)

I. Bevezetés. A Föld felszínének mai domborzati képe két erőcsoport működésének eredménye: a külső és a belső erőké. E tényezőknek egy részét már tanulmányoztuk eddigi tárgyalásaink során és ismerjük hatásirányukat is: a belső erők a Föld felszínén egyenetlenséget támasztanak, felépítik a hegyeket, kialakítják a táblákat és medencéket, tehát magasságokat és mélységeket eredményeznek. A külső erők pedig, — melyek már a Föld kérgének felszínén dolgoznak, — az egyenetlenségek elsimitására, a magasságok letompítására és a mélységek feltöltésére törekszenek.

A tanulók már ismerik a folyóvíz és a szél munkáját — ezt az anyagot most számonkérjük tőlük, — majd kitűzzük a célt: ma a szilárd víznek, a jégnek a munkáját fogjuk megvizsgálni. Első kérdésünk az, hogy a földfelszínnek mely részén van állandó hó- és jégtakaró?

II. Tárgyalás. 1. A jégtakaró elterjedése. a) Megvizsgáljuk a térbeli elhelyezkedést. Itt két szempontot kell figyelembe vennünk. Egyik az, hogy miért változik a felmelegedés különböző földrajzi szélességeken? Tudjuk, a napsugár a sarkvidéken olyan kis szög alatt éri a földfelszínt, hogy az itt lévő hó- és jégtömegeket nyáron sem tudja megolvasztani. *A sarki tájakat ezért örök hó és jég borítja.* (Ezek a „hideg sivatagok“,